

„Hogy ez a nagyszerű ország újra egyesüljön”

Magyar részvétel az amerikai polgárháborúban

Vida István Kornél: *Világostól Appomatoxig. Magyarok az amerikai polgárháborúban. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2011. 373 oldal*

Magyar katonák, önkéntesek a 19. század második felének nagy háborúiban a világ különböző pontjain számos alkalommal vettek ki részüket olyan országok, nemzetek összecsapásaiból, amelyek Magyarország aktív részvétele nélkül zajlottak. Elég, ha csak a *Risorgimento* ütközeteiben Garibaldi oldalán harcoló magyarokra gondolunk, akiknek emlékét a magyar folklór is megőrizte. Vida István Kornél *Világostól Appomatoxig* című könyvében az amerikai polgárháborúban való magyar szerepvállalás bemutatására vállalkozott.

A szerző a Debreceni Egyetem Angol–Amerikai Intézetének oktatója, jelenleg az Alexander von Humboldt Alapítvány ösztöndíjasaként végez kutatásokat a berlini Freie Universitát John F. Kennedyről elnevezett amerikanisztikai kutatóközpontjában. A könyv megjelenését hosszú, több mint egy évtizedes, amerikai levéltárakban és gyűjteményekben is végzett kutatómunka és a polgárháború magyar vonatkozásaival kapcsolatos számos tanulmány publikálása előzte meg.¹

A könyv a lehető legteljesebb módon mutatja be a polgárháborús magyar részvételt: a kontinensre való megérkezéstől a polgárháborús magyar szerepvállalás emlékezetéig. A kötet fejezetei is ennek a szempontnak megfelelően épülnek egymásra. Így az első nagy gondolati egység az amerikai magyar bevándorlás különböző aspektusaiba nyújt betekintést a 19. század derekán.

Az amerikai polgárháború az Egyesült Államok történelmében kiemelt szerepet tölt be, hasonlóan az 1848–1849-es forradalomhoz és szabadságharchoz Magyarország esetében. A párhuzam nem véletlen, hiszen a két esemény között számos kapcsolódási pont található. Ezek közül talán a legjelentősebbet azok az 1848–1849-es veteránok, emigránsok jelentik, akik Észak és Dél küzdelmében is aktívan kivették részüket. Az amerikai magyar bevándorlás mértéke a szabadságharc bukása után megugrott. A szerző által vizsgált kikötőkben regisztrált hajós utaslisták adatai szerint 1828–1848 között mindössze ötven, 1849-ben már negyven magyar érkezett az Egyesült Államokba. A magyar emigráció létszáma különösen Kossuth Lajos amerikai körútja előtt (1850–1851) mutatott meredek emelkedést, majd a látogatást követően fokozatosan csökkent.

A kötet következő fejezetében a Kossuth-emigráció amerikai kontinensen tett első lépéseit követheti nyomon az olvasó. A kezdeti

¹ *All Quiet for Forty Years: The Hungarian Participation in the American Civil War. A Historiographical Essay.* In: Lévai, Csaba (ed.): *Europe and the World in European Historiography.* Pisa, 2006. 231–241.; *Magyar katonák a Konföderáció hadseregében: Estván Béla szélhámós pályafutása.* In: Frank Tibor (ed.): *Gyarmatokból Impérium: Magyar kutatók tanulmányai az amerikai történelemről.* Budapest, 2007. 72–87.; „A régóta elnyomottak barátai”: *Magyar*

katonák az észak-amerikai polgárháború néger ezredeiben. *Aetas*, 23. évf. (2008) 2. sz. 68–82.; *The Participation of Hungarian Political Emigrants in the American Civil War.* *EAAS Newsletter*, (2008) no. 61. 31–32.; „To See This Great Country United Again”: *The Motivations of Hungarian Soldiers to Take Part in the American Civil War.* In: Vadon, Lehel (ed.): *To The Memory of Sarolta Kretzoi.* Eger, 2009. 293–310.

időszakban Kossuth és a magyar szabadság ügyének amerikai népszerűsége előnyt jelentett a magyar bevándorlók számára. Ezzel elsősorban csak azok tudtak élni, akik használható tudással, ismeretekkel rendelkeztek, orvosok, mérnökök voltak. Többségük azonban, amint ez a szerző által végzett foglalkoztatottsági és más vizsgálatokból kiderült, nem rendelkezett piacképes szaktudással, és kénytelen volt gyakran európai rangjához képest méltatlannak, dehonesztálónak ítélt kétékezi munkát vállalni. Mások próbálkozásokat tettek a magyarországi visszatérés előkészítésére. Amikor pedig ennek a lehetősége teljesen köddé foszlott, elkeseredett vállalkozásokba kezdtek, amelyek jó része azonban kudarcot vallott. Ilyen sorsra jutott többek között a Dancs Lajos alapította Magyar Dalárda férfikórus vagy az Újházy László által létrehozott New Buda telep, ahol Kossuthot tervezték megvárni az emigránsok. A szerző rámutat arra, hogy a későbbi polgárháborús magyar részvétel bizonyos aspektusainak (például motiváció) megértéséhez megkerülhetetlen az amerikai magyar bevándorlás és letelepedés körülményeinek bemutatása. Abban például, hogy az 1861 és 1865 között katonáskodó magyarok nyolcvannyal százaléka az északiak, míg csupán tizenkét százalékuk a déliek oldalán ragadt fegyvert, nagy szerepet játszhatott, hogy a harcok megindulásakor az amerikai ösztönzésből (2710 fő), 2452 fő élt az Unió és 258 a Konföderáció területén.

Vida István Kornél külön fejezetet szentelt a motiváció tárgykörének bemutatására, amely a külföldi önkéntes katonai szolgálatot teljesítők vizsgálatának egyik elsődleges és központi kérdése. Azaz, mi motiválhatta a magyarokat abban, hogy egy olyan háborúban, jelen esetben az amerikai polgárháborúban, vállaljanak aktívan részt, és akár életüket is áldozzák, amelyben a harcoló felek egyike sem tekinthető hazájuknak? Az amerikai polgárháborúban fegyvert fogó magya-

rokkal foglalkozó korábbi irodalom szerint² a magyarok elsősorban azért jelentkeztek az Unió hadseregébe, hogy a rabszolgaság mint zsarnoki intézmény ellen harcoljanak. A szerző több szempontból is cáfolja ezt a tévhitet. A Konföderáció csapataiban, bár számukat tekintve jóval kevesebben, ugyanúgy szolgáltak magyarok, mint az északiaknál, ráadásul a vizsgált forrásokban nincs utalás arra, hogy az afroamerikaiak felszabadítása esetükben is ösztönző tényezőként szolgált volna. Ezzel szemben Vida István több motivációs elemet megjelöl, mint például a katonai tapasztalat kamatoztatását. Az 1848–1849-es emigránsok zöme rendelkezett harcéri tapasztalatokkal, amelyekre mindkét oldalnak nagy szüksége volt, ezért a magyarok gyakran fontos beosztásba kerültek, és a polgárháború végére nagy arányban voltak olyanok, akik felemelkedtek a ranglétrán. Sok magyar a polgárháborút kalandnak és kihívásnak tekintette. Azok számára viszont, akik a letelepülést követően kisebb társadalmi megbecsüléssel járó munkát voltak kénytelenek végezni, egyfajta kitorési lehetőséget is kínált. Sokaknak sikerült kivívni környezetük, új otthonuk elismerését, amit mi sem bizonyít jobban, minthogy a polgárháborús magyar veteránok közül többen a békekötést követő években befolyásos pozícióba kerültek, amit a szerző számos példával érzékeltet.³ Többen hálát éreztek az Egyesült Államok iránt, amely emigránsként befogadta őket. Ez a kötődés többek között a katonai szolgálatra való jelentkezésben jutott

² Pivány, Eugene: *Hungarians in the American Civil War*. Cleveland, 1913.; Vasváry, Edmund: *Lincoln's Hungarian Heroes. The Participation of Hungarians in the Civil War, 1861–65*. Washington, D.C., 1939.; Ács Tivadar: *Magyarok az észak-amerikai polgárháborúban 1861–65*. Budapest, 1964.

³ A háborút követő években például Asbóth Sándor argentinai és uruguayi követ, Julius Stahel yokohamai konzul, Pomutz György oroszországi konzuli beosztásban dolgozott, míg Figyelmessy Fülöp a brit-guyanai Demarában lett az Egyesült Államok konzulja.

kifejeződésre. A motivációs vizsgálat egy másik érdekes eleme, hogy a szerző több ízben von párhuzamot a magyarság és más etnikumok, például a németek polgárháborús motivációja közt.

A *Világostól Appomatoxig* egyik nagy erénye, hogy eloszlatja a témával kapcsolatban korábban megjelent irodalom által kreált tévhitet. Érdeemesnek tartom megjegyezni, hogy hosszú idő óta a jelen kötet az első könyv az amerikai polgárháborúban résztvevő magyarokkal kapcsolatban, és ha a tudományos igényességet nézzük, akkor eddig az egyetlen. A szerző számos esetben korrigál vagy cáfol különböző tévedéseket, például a már korábban említett motiváció kérdéséről a polgárháborúban katonai szolgálatot teljesítő magyarok létszámaig. A magyar–amerikai történészek korábbi „hőcsináló gépezete” gyakran torzított, eltúlzott heroikus képet ábrázolt a polgárháborúban harcoló magyarokról, és közülük is elsősorban azokról, akik az Unió oldalán ragadtak fegyvert. Kitűnő példa erre Vasváry Ödön 1939-ben kiadott munkája, amely a *Lincoln's Hungarian Heroes* címet viseli. Vida István Kornél rámutat arra, hogy ezek a hőstettek és hősök fontos szerepet játszottak az amerikai magyarság kollektív emlékezetében, és az Egyesült Államokban élő más etnikai csoportokhoz hasonlóan a magyarság is felmutatta a saját polgárháborús hőseit. Ez állhatott tehát a „hőcsinálás” háttérében a 20. század második felében, amikor az amerikai magyarság az adott politikai helyzetben szükségesnek tarthatta ezeken az elemeken keresztül is demonstrálni az új hazájuk iránt érzett lojalitást.

Külön fejezet mutatja be a könyvben triumvirátusnak nevezett három, fényes pályát befutott magyar uniós tábornok polgárháborús tevékenységével kapcsolatos újabb adatokat. Asbóth Sándor, Julius H. Stahel⁴ és

Zágonyi Károly személyét különleges megbecsülés övezte. Az ő esetükben is megvizsgálta a szerző, hogy a körülöttük kialakult tisztelet mennyire építkezik valós elemekből. Zágonyi Károly 1861. október 25-én végrehajtott spriengfeldi „halálrohamáról” például vers is született, s Zágonyiról neveztek el Spriengfeld egyik parkját. Ezzel szemben a roham katonai jelentősége jóval kisebb volt. Annak ellenére azonban, hogy a három tiszt polgárháborús tevékenységének katonai jelentősége vita tárgyát képezheti, emlékeztük ápolása, vélt vagy valós tetteik erősítették az amerikai magyarság kohézióját.

A könyv másik nagy erénye, hogy a téma korábbi irodalmával ellentétben az Unió oldalán harcolók mellett azoknak a magyaroknak a vizsgálatával is foglalkozik, akik a Konföderáció seregeiben vették ki részüket a küzdelmekből. Annak ellenére, hogy a déli államokban élő magyarság összlétszámához viszonyítva a Konföderáció hadseregében szolgáló magyarok aránya (9%) közel azonos volt az északi társaik arányával (8,7%), a déli oldalon fegyvert ragadó magyarok eddig szinte teljesen kívül estek a magyar szerzők látókörén. Egy kivételt említhetünk, Estván Bélát, akinek alakja a téma nemzetközi szakirodalmának és közvéleményének érdeklődését is fel tudta kelteni.⁵ Estván polgárháborús szerepvállalásának kérdése külön fejezetet kapott Vida könyvében. Az eset nagyon jó példája annak, hogy egy sikeres család mennyire nagy hatással lehet az utókor véleményére. A szerző végigvezeti Estván néha megmosolyogtató csalásainak leleplezésig az olvasót, akinek szemei előtt kirajzolódik egy nemzetközi szélhámos, hazudozó „Münchausen-figura” alakja, aki állítása szerint a seven pinesi és gaines milli csatában James

⁴ Az egyetlen magyar származású katona, aki a polgárháborúban megkapta a legmagasabb amerikai kitüntetést, a Kongresszusi Becsület Érdemrendet.

⁵ Schuricht, Hermann: *History of the German Element in Virginia*. Baltimore, 1898–1900.; Coulter, Melton E.: *Travelers in the Confederate States*. Norman, 1948.; Lonn, Ella: *Foreigners in the Confederacy*. Chapel Hill, 1940.; Pogány, András: *Béla Estván: Hungarian Cavalry Colonel in the Confederate Army*. New York, 1961.

Longstreet tábornok vezérkarában jelentős szerepet játszott a déli győzelem kivívásában. Katonatörténeteit azonban semmilyen forrás sem támasztja alá, sőt a források szerint még csak nem is Magyarországon született, és az eredeti neve Peter Heinrich volt. Ennek ellenére a több kiadást megélt *War Pictures from the South* című könyve igazi siker lett, olyannyira, hogy mind a mai napig számos szerző veszi állításait készpénznek, és hivatkozik azokra. Ennek az egyébként is szokatlan esetnek van egy érdekes vetülete, amelyet a fejezet elején említ meg a szerző: Estván története jól példázza azt a jelenséget, hogy a magyarok az 1850-es évek elején olyan népszerűek voltak az Egyesült Államokban, hogy egy más nemzethez tartozó érdekesnek találta magyarnak kiadni magát.

Az uniós magyar szerepvállalás értékelése Vida könyvében is némileg túlsúlyba került, de ez az északi oldalon harcolók létszámbeli fölényével és a velük kapcsolatban fennmaradt forrásanyag gazdagságával magyarázható.

A kötet további fontos érdeme, hogy közli a konföderációs és északi csapatokban harcoló eddig ismert összes magyar életrajzi adatait röviden, betűrend szerinti sorrendben. Ebbe a körbe csak azok a magyarok (100 fő) kerültek be, akiknek magyar származása és polgárháborús szerepvállalása forrásokkal igazolható. A száz név és életrajz mellett található még két lista. Az egyik a magyar nevek amerikai forrásokban található leggyakoribb elírásait, míg a másik további, eddig még származásukat biztosan nem igazolt lehetséges magyar katonák neveit tartalmazza. Ennek a könnyen átlátható életrajz-adatbázisnak köszönhetően az olvasó átfogó, tiszta képet kaphat a harcokban résztvevő magyarok polgárháborús tevékenységéről és életútjáról.

Az olvasó számára a különböző folyamatok, jelenségek jobb megértését segíti a számtalan táblázat, ábra, diagram és grafikon, amelyek többek között az amerikai ma-

gyarok 1860-as foglalkozásszerkezetét vagy a konföderációs és uniós hadseregben szolgáló magyar katonák rang és fegyvernem szerinti megoszlását szemléltetik. A rendkívüli adatgazdagság mellett számos forrásszemelvény teszi még érzékletesebbé a fejezeteket. A kötet vizuális illusztrációjáról a könyv végén található fekete–fehér képmelléklet gondoskodik, amelyben a polgárháború magyar résztvevőiről készült fotók, metszetek mellett a magyar katonák emlékét őrző szobrok-ról és emlékművekről készült fényképek is helyet kaptak. Ezek közül a 2. számú képre szeretném felhívni a figyelmet, amely John Charles Frémont tábornok Zeyk Albertnek 1861. szeptember 4-én küldött táviratát ábrázolja. A dokumentum érdekessége, hogy magyar nyelven született. Frémont tábornok ugyanis az ellenséges hírszerzéstől tartva táviratait lefordíttatta magyarra, így kódolva azokat. A kódolt üzeneteket pedig a célállomáson egy másik magyar dekódolta, fordította angolra. Ez a módszer, mutat rá a szerző, hasonlít a második világháborúban az amerikai hírszerzés által alkalmazott eljárásra, amikor a csendes-óceáni hadszíntéren a *navajo* nyelvet használták kódként. A tartalmi elemek mellett a kötet külső kivitelezése, külleme is rendkívül igényes.

A *Világostól Appomatoxig* kötet hiánypótló jellegű. Vida István Kornél számos, mindezidáig ismeretlen forrás feldolgozásával, egyedülálló módon, tudományos szemszögből vizsgált egy eddig csak nagyon kevésbé ismert területet, több ponton cáfol és korrigál. Az olvasó végigkövetheti az Észak és Dél harcában résztvevők háborús tevékenységét, emellett ismereteket szerezhet az Unió színes ezredeiben szolgáló magyarokról, valamint a magyar szerepvállalás emlékének hazai és külföldi ápolásáról. A könyv méltán tarthat számot a széles olvasóközönség érdeklődésére.

SZABÓ-ZSOLDOS GÁBOR